TÜRKİYE'DE TÜRKÇÜLÜK VE MİLLİYETÇİLİK

CİLT I

TEK PARTİ DÖNEMİ (1923-1945)

RAMAZAN ERHAN GÜLLÜ

ÖTÜKEN

ÖTÜKEN

/ otukennesriyat

YAYIN NU: 2366
KÜLTÜR SERİSİ: 1233

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-983-1

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: Ayşegül Büşra Paksoy

Kapak Tasarımı: Ceyhun Durmaz

Dizgi-Tertip: Damla Acar

Baskı: Pelikan Basım Matbaa ve Ambalaj Sanayi Tic Ltd Şti
Kayabaşı Mah. Ulubatlı Hasan Cad. Nu: 2H, İç Kapı Nu: 19
Başakşehir-İstanbul
Tel: (0212) 613 79 55
Sertifika Nu: 40619

İstanbul - 2026

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Prof. Dr. Ramazan Erhan Güllü: 1981 yılında Gaziantep'te doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Gaziantep'te tamamladı. 2004 yılında Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. 2006 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı'nda başladığı yüksek lisans eğitimini, 2009 yılında "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Gaziantep Ermenileri" başlıklı teziyle tamamladı. Bu tez 2010 yılında, *Antep Ermenileri: Sosyal, Siyasî ve Kültürel Hayat* başlığıyla yayımlandı. 2009 yılında yine aynı anabilim dalında doktora eğitimine başladı. Doktora çalışmasını 2013 yılında "Ermeni Sorununun Ortaya Çıkış ve Gelişim Sürecinde İstanbul Ermeni Patrikhanesi'nin Tutumu (1878-1923)" başlıklı teziyle tamamladı. Doktora tezinin genişletilmiş hâli 2015 yılında *Ermeni Sorunu ve İstanbul Ermeni Patrikhanesi (1878-1923)* başlığıyla Türk Tarih Kurumu tarafından yayımlandı. Bu kitap 2018 yılında Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) tarafından "Kayda Değer Bilimsel Telif Eser" ödülüne lâyık görüldü. 2017 yılında, *Patrik Meletios Metaksakis ve İstanbul Rum / Ortodoks Patrikhanesi (1921-1923)*; 2018 yılında, *Türkiye'de Gayrimüslimlerin Yönetimi -Osmanlı'dan Cumhuriyet'e-*; 2021 yılında *İstanbul Türklüğünün Muhafazası: İstanbul'un Kimlik ve Güvenlik Endişesi (1918-1941)*; 2023 yılında ise *Gölgede Bir Lider: Mütareke Döneminde Prens Sabahattin ve Muhiti* başlıklı eserleri Ötüken Neşriyat tarafından yayımlandı. 2009 yılında doktora çalışmalarına devam ettiği İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı'nda araştırma görevlisi oldu. Hâlen aynı anabilim dalında "Prof. Dr." ünvanıyla öğretim üyesi olarak görev yapan Güllü, aynı zamanda Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Bilim Kurulu aslî üyesidir.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR 13
ÖN SÖZ 15
GİRİŞ 21
Milletler ve Milliyetçilikler Nasıl Tanımlanmalıdır? 21
Türkçülüğün Tarihi, Temel Tartışma ve Kavramlar 32

BİRİNCİ BÖLÜM
KURUCU İDEOLOJİ OLARAK
TÜRKÇÜLÜK / TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ

Mustafa Kemal Paşa ve Türkçülük/Türk Milliyetçiliği 61
Türk Kimdir? Vatandaşlık Kavramı ve Türklük Tartışmaları 67
Cumhuriyet'e Geçiş ve Türk Ocaklarından Beklentiler 77
Vatana Hizmet Edeceklerde Aranacak Vasıflar:
Türk ve Türkçü Olmak! 80
TÜRKÇÜ OLMAYAN BİR MİLLİYETÇİLİK TEORİSİ OLARAK
ANADOLUCULUK 89
RESMÎ SÖYLEMDE TÜRKÇÜLÜKTEN MİLLİYETÇİLİĞE GEÇİŞ:
TÜRK OCAKLARININ KAPATILMASI 98
"Türkçülük; Hükûmet İçin Hem Bir Mesnet Hem de
Bir Gayedir." 101
Türk Ocaklarının Kapatılması 104
Resmî Söylemde Milliyetçiliğe Dönüş: "Devletin Kanunlarına
Bağlı Her Vatandaş Türk Milliyetçisidir." 116
DÜNYADA GELİŞEN SİYASİ AKIMLAR VE TÜRKİYE 122
CHF ve Fransız Radikal Sosyalistleri 122
Mustafa Kemal Paşa'nın 1929 Eskişehir Konuşması:
Komünizm Ezilmeli midir? 125
CHF ve Nasyonal Sosyalist Almanya 133
CHF ve Faşist İtalya 136
BİR İDEOLOJİ OLARAK KEMALİZM VE KEMALİST MİLLİYETÇİLİK 139
Bir İdeoloji Olarak Kemalizm 139
Kemalizm Seküler Bir Din midir? 148
Kemalist Milliyetçilik 152
KEMALİST MİLLİYETÇİLİĞİN ÖRNEK BİR FİGÜRÜ: FALİH RIFKI (ATAY) 164
RESMÎ/KEMALİST MİLLİYETÇİLİĞİN DİL VE TARİH GÖRÜŞLERİ:
TÜRK TARİH TEZİ VE GÜNEŞ DİL TEORİSİ 169
Tarih ve Dil Kurumları ile İnkılap Tarihi Enstitülerinin Kurulması 169

Anadolu'nun Aslî Unsuru ve Dünyada Medeniyetin Öncüsü Olarak Türkler 172
Dünya Dillerinin Anası Olarak Türkçe 177
RESMÎ SÖYLEMDE MİLLİYETÇİLİKTEN ULUSALCILIĞA GEÇİŞ: ÖZ TÜRKÇÜ VE ÖZ TÜRKÇECİ SİYASET 189

İKİNCİ BÖLÜM
RESMÎ/KEMALİST MİLLİYETÇİLİK KARŞISINDA TÜRKÇÜLÜK/MİLLİYETÇİLİK HAREKETLERİ

"İKİNCİ NESİL" TÜRKÇÜLER VE TÜRKÇÜ YAYINLAR 201
TÜRKÇÜLÜĞÜN SEMBOL İSMİ: DR. RIZA NUR 204
TÜRKÇÜLÜĞÜN ETKİLİ İSMİ: HÜSEYİN NİHAL ATSIZ 210
Mustafa Kemal Paşa'ya Yönelik Değişken Görüşleri 220
Kemalizm ve Kemalist Kadroya Yönelik İlk Eleştirileri 223
YENİ BİR MİLLİYETÇİLİK AKIMI: YENİ ANANECİLİK 229
Ananecilik Görüşünün Ortaya Çıkması 229
Ananecilik Aleyhtarı Söylemler 233
Ananecilik Cereyanının Güçlenmesi 237
Eleştiriler ve Ananecilik Cereyanının Etkisizleşmesi 242
İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA TÜRKİYE'DE ALMAN ETKİSİ VE NAZİ PROPAGANDASI 247
Türkiye'de Almanya ve Nazizm Propagandaları 250
Alman İlerleyişi Çerçevesinde Türkiye-Almanya İlişkileri 256
NAZİ TARAFTARLIĞINA BİR ÖRNEK OLARAK CUMHURİYET GAZETESİ, YUNUS NADİ VE NADİR NADİ 261
KEMALİST MİLLİYETÇİLİKTEN TÜRKÇÜLÜĞE: PEYAMİ SAFA 274

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
SAVAŞ DÖNEMİNDE POLEMİKLER: HÜKÛMET, SOL KAMUOYU VE TÜRKÇÜLER

TÜRKÇÜLÜĞÜN YENİDEN YAYIN HAYATINA GİRİŞİ 285
SOSYALİST CEPHEDEN TÜRKÇÜLÜĞÜN GÖRÜNÜŞÜ: SABİHA SERTEL 291
TÜRKÇÜLÜĞÜN DİĞER BİR AKTİF SİMASI: REHA OĞUZ TÜRKKAN 293
İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİNDE SERT BİR MUHALİF OLARAK ATSIZ 317
Bir Hiciv Romanı Olarak "Dalkavuklar Gecesi" ve Atsız'ın Tek Parti İktidarına Meydan Okuyuşu 317
Atsız'ın Resmî Tarih Görüşüne Eleştirileri ve Kamuoyundaki Tartışmalar 323
ATSIZ – REHA OĞUZ TÜRKKAN KAVGASI VE TÜRKÇÜLER ARASINDA BÖLÜNME 330

SAVAŞ DÖNEMİNDE TÜRKÇÜLÜKTE FARKLI KOLLAR, İSİMLER, ANADOLUCU AKIM VE CHP 345
RESMÎ SÖYLEMDE TÜRKÇÜLÜĞE DÖNÜŞ: "TÜRKÜZ, TÜRKÇÜYÜZ VE DAİMA TÜRKÇÜ KALACAĞIZ." 361
"Beşinci Kol" Tehlikesi ve Hükûmetin Kontrol Çabaları Karşısında Dayanışma 361
Şükrü Saraçoğlu Hükûmeti ve Türkçülüğün Resmî Politika Olarak İlanı 363
Şükrü Saraçoğlu'nun Politikalarına Eleştiriler 373
"TÜRK, TÜRKÇÜ VE TÜRKİYECİ" BİR SİYASET! 378
Şükrü Saraçoğlu ve Türkçülük Siyasetinde Israr 378
En Büyük Tehlike Broşürü ve Türkiye'de Irkçı-Türkçü Tehlike İddiaları 380
Broşürdeki İddialara Hükûmet ve Kamuoyunun Tepkisi 385
Türkçülerin Broşüre Tepkileri 396

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKÇÜLÜKLE SAVAŞ: 3 MAYIS 1944 OLAYLARI VE KAMUOYU

Nihal Atsız – Sabahattin Ali Kavgasının Başlangıcı 412
Atsız'ın Açık Mektupları ve Türkçülük-Komünistlik Tartışmaları 414
Atsız'ın Mahkemeye Verilmesi ve 3 Mayıs Olayları 420
Türkçü Protestoyu Manipüle ve Fikrî Kontrol 426
Basında Milliyetçilik Dersleri: "Gerçek Milliyetçilik Altı Okta Saklıdır" 435
Beyaz Çoraplı Rejim Düşmanları! 441
Hitlerseverlerden Irkçılık Eleştirileri 443
IRKÇILIK-TURANCILIK DAVASI VE KAMUOYU 446
Takibatlar, Gözaltılar ve Tabutluklar 446
"Ne Mutlu Türk'üm" Diyenler Azaldı mı? 459
Tutuklamalar, Suçlamalar, Yargılamalar ve Türkçülerin Tepkileri 464
Sanıkların Tahliyeleri ve Beraat Etmeleri 470
KAMUOYUNDA KONTROL, SANSÜR VE PROPAGANDA 479
DEĞİŞEN KONJONKTÜR VE YENİ TEHDİT: 1945 TAN VAKASI 486
TAN VAKASI SONRASI KAMUOYUNDA TÜRKÇÜLÜK VE MİLLİYETÇİLİĞE GENEL YAKLAŞIM 498

SONUÇ 501
KAYNAKÇA 507
EKLER 547
DİZİN 659

ÖN SÖZ

Türkçülük ve milliyetçilik kavramları, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla beraber aynı anlamda kullanılmaya başlansalar da süreç içerisinde her iki kavramın da anlamları farklılaşmıştır. Günümüze kadar gelen siyasi tartışmalar içerisinde bugün Türkçülük; Türklüğün kadim tarihini, Türkiye dışındaki Türklerle kültürel ilişkilerle birlikte karşılıklı siyasi politikalar geliştirilmesi gerektiğini savunan, Pantürkçü izleri hâlâ belirgin bir ideal, ideoloji veya dünya görüşü olarak farklı şekillerle tanımlanan bir anlayıştır. Türk milliyetçiliği ise devletin mevcut sınırları ve siyasi yapısı içerisinde bütünlüğünü korumayı hedefleyen, Türkçülüğün özellikle yurt dışında yaşayan Türklerle ilgili kültürel ve siyasi hedeflerine gerek görmeyen, daha çok Türkiye Cumhuriyeti'nin bütünlüğü ve vatandaşlık esaslı bir millî birlikteliği savunan bir anlayışı ifade eder.

Günümüzde her iki kavramın ifade ettiği anlam, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren var olan iki ayrı anlayışın yaşadığı kültürel ve siyasi serüvenin sonucudur. Türkçülük ve milliyetçiliğin aynı anlama gelecek şekilde bir arada kullanıldıkları dönemlerde de bu kavramları savunanların Türkçülük ve milliyetçilik anlayışları aslında aynı olmamıştır. Millî devletin oturtulması ve şekillenmesi çabaları sırasında devletin uygulamaları, dış politikadaki gelişmeler ve ülke içinde yaşanan çeşitli olaylara verilen tepkilerle belirginleşmiştir. Devlet yetkilileri, Türkçülük söylemini ülke içinde bütünlük sağlamayı amaçlayan milliyetçi bir vurgu olarak 1930'lu yıllara kadar yoğun bir şekilde kullanmışlardır. Tek Parti iktidarının sistemleşmesi ve ülke içindeki idari yapının daha kontrolcü bir şekle dönüşmesi sonrası ise -İkinci Dünya Savaşı yıllarına kadar- resmî yetkililer Türkçülük ifadesini kullanmamışlardır. Devletin söylem ve anlayışı tamamen ülke içerisinde bütünlüğe vurgu yapan bir milliyetçilik anlayışıdır. Bunun dışında anlamlar ifade edebilecek bir kavramı dahi kullanmayı doğru bulmamıştır.

GİRİŞ

Milletler ve Milliyetçilikler Nasıl Tanımlanmalıdır?

Milletlerin ve milliyetçiliklerin dünya siyasi arenasında belirleyici hâle gelmesi, milliyetçiliğin tanımlanması ve incelenmesinden yaklaşık iki yüz yıl önceye tekabül etmektedir. "Milliyetçiliğin kökenleri genel olarak Alman romantik düşüncesinde" aranmakta, 1800'lerden itibaren romantik akımın Almanya'da milliyetçiliğin yükselmesinde önemli bir etkiye sahip olduğu düşünülmektedir.[1] "Tek başına milliyetçiliği konu edinen ilk çalışma" da yine 1907 yılında bir Alman yazar tarafından kaleme alınmıştır. Milliyetçiliğin bir "ideoloji" olarak gelişimi ve anlaşılmasına yönelik çalışmalar da benzer şekilde bu tarihlerden itibaren yaygınlaşmıştır.[2]

Benedict Anderson, Türkçe tercümesinde hatalı yahut kasıtlı bir şekilde milletleri birer "hayalî cemaat" olarak tanımladığı aktarılan meşhur çalışmasında milliyetin, "özel bir kültürel yapım türü" olduğunu belirtir. Anderson'a göre milletlerin tarihî varlıklarına dair anlatılar zaman içerisinde değişerek gelişmiş ve modern dünyada bir anlamda "tahayyül edilmiş" veya "inşa edilmiş" milletler ortaya çıkmıştır. Türkçeye "hayalî" olarak çevrilen kavram Anderson için aslında birbirlerini hiç tanımasalar da bir milletin mensuplarının zihinlerinde sahip oldukları bir ortak aidiyet duygusudur. Milletlerin ortaya çıkışını da 18. yüzyıl sonları olarak, dolayısıyla Fransız İhtilali

---

1 Umut Özkırımlı, *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*, Ankara 2019, s. 31.

2 Milliyetçiliği ele alan 1907 yılında yayımlanmış ilk çalışma, F. Meinecke'nin *Weltbixrgertum und Nationalstaat* (İngilizcesi: *Cosmopolitanism and the National State*) başlıklı eseridir. Bir ideoloji olarak milliyetçiliğin değerlendirildiği bir çalışma için bk. İnci Özkan Kerestecioğlu, "Milliyetçilik – "Uyuyan Güzeli Uyandıran Prens"-ten Frankeştayn'ın Canavarına", *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, (Derleyen: H. Birsen Hekimoğlu Örs), İstanbul 2021, s. 307-350.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURUCU İDEOLOJİ OLARAK TÜRKÇÜLÜK / TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ

Mustafa Kemal Paşa ve Türkçülük/Türk Milliyetçiliği

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte Türkiye Cumhuriyeti'nde, Osmanlı Devleti'nden farklı olarak artık "hâkimiyet, bilâ-kayd-ü şart milletin"di. Millet egemenliğine dayanan yeni bir rejim tesis edilmişti. Ayrıca kuruluş süreci söylem ve metinlerinde, bu değişimin geçmişten bir kopuş değil süreklilik olduğu da özellikle vurgulanmaktaydı. Saltanat'ın kaldırılması kararı alındığında, karar metninde "Osmanlı İmparatorluğu'nun müessisi ve sahib-i hakikisi olan Türk Milleti Anadolu'da hem haricî düşmanlarına karşı kıyam etmiş hem de o düşmanlarla birleşip millet aleyhine harekete gelmiş olan Saray ve Babıâlî aleyhine mücahedeye atılarak Türkiye'de Büyük Millet Meclisi ve onun Hükûmeti ve ordularını teşkil" ettiği belirtilerek, Osmanlı'nın kurucusu ve gerçek sahibi olan Türk milletinin TBMM hükûmeti ile yeni bir idare kurduğu açıkça vurgulanmıştı.[1]

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişle birlikte yeni millî devletin kuruluş felsefesi de Osmanlı Devleti'nin de kurucusu ve gerçek sahibi olan Türk milletine dayanan Türkçülük/Türk milliyetçiliğiydi. Türkçülük ve Türk milliyetçiliği kavramları bu süreçte, Mustafa Kemal Paşa dâhil resmî yetkililer tarafından eş anlamlı olarak kullanılıyordu. Ancak resmî söylemdeki Türkçülük, Osmanlı Devleti'nin son döneminden gelen içeriğiyle sınır ötesini de ifade eder şekilde değil, sınırlar içerisinde bir milliyetçilik anlamında kullanılıyordu. Devlet, milliyetçi söylemlerle yeni yapılanmasını tesis ederken, Anadolu'nun da kadim Türk yurdu olduğunu vurgulayacaktı. Kendi sınırları içerisinde egemen ve bağımsız Türk devleti ile bu devletin vatandaşları olan Türklerin milliyetçiliği temel millîlik düşüncesiydi. Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki Türkçülük düşüncesinden bazı izler taşısa da devletin milliyetçilik anlayışı, özellikle Turancılık gibi irredentist amaçlar taşıdığı düşünülen fikirleri reddediyordu. Bu

[1] Mehmet Akif Okur, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Kurucu İlkesi ve Unsuru Nedir? -Cumhuriyetimizin 100. Yılında Millî Egemenlik, Tarihli Türklük ve Müslümanlık İlişkisini Hatırlamak-", *Türk Yurdu*, Cilt: 112, Sayı: 434, Ankara, Ekim 2023, s. 40-54.

TÜRKÇÜ OLMAYAN BİR MİLLİYETÇİLİK TEORİSİ OLARAK ANADOLUCULUK

Hükûmetin Türk Ocaklarını da yanında tutarak sistemleştirmeye çalıştığı yeni Türkçülük/milliyetçilik anlayışıyla birlikte hem Türk Ocaklarının temsil ettiği klasik Türkçülüğe hem de devletin resmî milliyetçilik söylemlerine muhalif farklı gruplar da bulunmaktaydı. Bu gruplar arasında etkisi günümüze kadar devam eden önemli fikir hareketlerinden birisi Anadoluculuktu. Önemli fikrî teorisyenlerinden Hilmi Ziya Ülken'in "memleketçilik" olarak tanımladığı, farklı entelektüellerin "Türkiyecilik" şeklinde isimlendirdiği ancak sonraki süreçte çoğunluk tarafından "Anadoluculuk" olarak kabul edilen ve etkisi günümüz fikrî tartışmalarında da görülen Anadoluculuk hareketinin Meşrutiyet Dönemi'nde kimi izleri görülmekle birlikte, yine Ülken'e göre hareketin ilk tohumu 1917 yılında Türk Ocağı içinde atılmıştı.[56] Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına gelinirken ortaya atılan Anadoluculuk, aslında Meşrutiyet Dönemi'nin "Osmanlıcılık, İslamcılık, Turancılık şeklinde üç yaygın ideolojisine" tepki olarak ortaya çıkmıştı. Ancak başlangıçta hemen düşüncenin hedefleri ve içeriği belirlenmemişti. Somut olarak bir Anadoluculuk fikrinin savunulmaya başlanması Mondros Mütarekesi sonrasına, 1919 yılına denk gelmekteydi. Mütareke'nin ardından Hilmi Ziya (Ülken) ve Mükrimin Halil (Yınanç) gibi isimlerin öncülük ettiği aydınlar tarafından, devletin sorunlarına çözüm oluşturamayarak savaştaki yıkıma neden olduğu düşünülen ve Mütareke ortamının sorumlusu olarak görülen fikirler karşısında, "Anadolu'yu Türk kültürünün gerçek kaynağı gibi gören" Anadoluculuk hareketi başlatılmıştı. Ülken, bu fikri kendisinin 1919 yılında, "Henri Lichtenberger'in *Richard Wagner, Poéte et Penseur* adlı eserine dayanarak ileri sürmeye" başladığını belirtir.[57] Ülken'e göre, hareket içerisinde "milliyet anlayışında iki

[56] Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul 1979, s. 477.

[57] Hilmi Ziya Ülken, *age.*, s. 477. Hilmi Ziya Ülken hakkında bk. Taşkın Takış, "Hilmi Ziya Ülken", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt: 3 – Modernleşme ve Batıcılık*, (Editör: Uygur Kocabaşoğlu), İstanbul 2007, s. 94-101.

DÜNYADA GELİŞEN SİYASİ AKIMLAR VE TÜRKİYE

Cumhuriyet sonrası Türkiye'nin dünyada hangi devlet ve rejimle daha yakın olduğu veya nerelerden etkilendiği konusu, çeşitli vesilelerle gündeme gelip tartışılan mevzulardandır. CHF içerisinde kendilerini dünyadaki sol hareketlere yakın gören kişi ve gruplar bulunduğu gibi Rusya'daki Sovyet rejimini örnek almak isteyenler de vardı. Diğer taraftan CHF'yi açıkça Almanya'nın Nasyonal-Sosyalist Fırkası'yla benzeştirenler veya İtalyan Faşist Partisi ve hareketini örnek almayı savunanlar da bulunmaktaydı. Kemalizm'in ideolojik tanımı tartışmaları gibi dünyadaki diğer idare ve siyasi hareketlerle benzeşme veya yakınlık söylemi de daha ziyade çeşitli parti mensubu ve ideologların kendi cephelerinden yaklaşımları olarak kalmıştır. Mustafa Kemal Paşa Türk inkılabının ve rejimin kendine özgülüğünü bu hususta da korumayı başarmış; fırka içerisinde etkin konumda olan farklı isimlerin farklı yaklaşımlarıyla birlikte CHF, dünyadaki farklı ideoloji ve fırkalarla özdeş hâle gelmemiştir. Uygulamalarda dünyadaki farklı örneklere dair birçok benzerlik bulunabilmekle birlikte neticede CHF, faşist veya sosyalist bir dikta rejimi partisine dönüşmediği gibi, kimi sempatizanlarının önerdikleri türden paramiliter gençlik yapılanmaları da kurmamıştır. Bu konuda da CHF, ideolojik Kemalizm gibi, kendine özgü özelliklerini korumayı başarmıştır. Ancak CHF'yi ve devletin uygulamalarını dünyadaki çeşitli örneklerle benzeştiren mensuplarının görüşleri de dönemde etkili olan anlayışları göstermektedir.

CHF ve Fransız Radikal Sosyalistleri

Türk Ocaklarının kapatılması sürecinde Falih Rıfkı'nın dile getirdiği, CHF'nin sola daha yakın bir fırka olduğu görüşü sadece Falih Rıfkı'ya özgü bir yaklaşım değildi. CHF başlangıçtan itibaren sol hareketlere ve özellikle Fransız Radikal-Sosyalist Partisi'ne yakın

BİR İDEOLOJİ OLARAK KEMALİZM VE KEMALİST MİLLİYETÇİLİK

Bir İdeoloji Olarak Kemalizm

Sonradan kazandığı ideolojik anlamdan bağımsız olarak Kemalizm terimi, ilk önce Millî Mücadele sırasında, Mustafa Kemal Paşa ve kadrosunu tanımlamak için Avrupalı ve Rus yetkililer tarafından kullanılmıştı. İngiliz, Fransız ve Rus diplomatların sıklıkla kullandığı Kemalizm ve Kemalist terimleri, onların cephesinden olumsuz bir içeriğe sahip olarak dillendirilmekteydi. Millî Mücadele bir Müslüman isyan hareketiydi; isyanın genel adı Kemalizm, destekçileri de Kemalistler olarak tanımlanıyorlardı. Millî Mücadele güçlenip İstanbul Hükûmeti güç ve otoritesini kaybettikçe; İstanbul'daki hükûmete, müttefiklere ve yerli Hristiyanların faaliyetlerine karşı direnen her Müslüman "Kemalist" olarak tanımlanmaya başlanmıştı. Benzer şekilde, o dönemde gizlenmek zorunda olan İttihatçılığın da milliyetçilik ve Kemalizm görüntüsüyle yeniden sahneye çıktığı vurgulanıyordu. Dolayısıyla Millî Mücadele sırasında Batılı ve Rus temsilci ve gözlemciler için İttihatçılık da Kemalizm'le eşdeğerdi. Bütün bunlar yine aynı gruplar tarafından terimin olumsuz manasını kuvvetlendirmek için kullanılıyordu. Diğer taraftan ise Müslüman dünyası o dönemde terimi olumlu manada kullanmakta, Millî Mücadele'nin zaferle neticelenmesine giden süreçteki başarılarını, bir İslam Devleti'nin Batılı emperyalistlere karşı başarısı olarak büyük oranda desteklemekte ve "Kemalistler"in zaferini kutlamaktaydı.[154]

Bir ideoloji olarak yaygın şekilde 1929 yılından itibaren kullanılmaya başlanan Kemalizm terimi, CHF'nin 1931 yılındaki kurultayın-

[154] Nathalie Clayer – Fabio Giomi – Emmanuel Szurek, "Kemalizmi Ulusaşırı Bir Bağlama Oturtmak: Dolaylı Bir Yansıtma İlişkisi", *Kemalizm: Osmanlı Sonrası Dünyada Ulusaşırı Siyaset*, (Derleyenler: Nathalie Clayer – Fabio Giomi – Emmanuel Szurek), (Çeviren: Barış Özkul), İstanbul 2022, s. 22-27.

KEMALİST MİLLİYETÇİLİĞİN ÖRNEK BİR FİGÜRÜ: FALİH RIFKI (ATAY)

Kemalizm'in teorik anlatısıyla birlikte radikal savunucularının görüş ve uygulamaları da ideoloji olarak Kemalist düşüncenin anlaşılmasında önemli bir tarafı oluşturmaktadır. Tek Parti Dönemi'nin genel siyasetiyle birlikte Türkçülük uygulamalarında da etkili olan, 1944 Olayları'na giden sürecin ana aktörleri arasında yer alan Falih Rıfkı (Atay), dönemin uygulamalarının anlaşılması açısından önemli bir figürdür. Atatürk'ün en yakınındaki gazetecilerden birisi olan Falih Rıfkı, İnönü döneminde de "Millî Şef"in yakınında yer almış, sonraki dönemlerde devam eden gazetecilik hayatında[220] her zaman katı ve otoriter/totaliter bir "Kemalizm" taraftarı olarak tanınmıştı. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş süreci ve Cumhuriyet'le birlikte yaşanan fikrî dönüşümün en büyük destekçilerindendi. Aynı zamanda üretken kalemi ve polemikçi ruhuyla gerek gazete yazıları gerekse kitaplarında bu dönüşümün düşünsel temellerine katkı yapanlardandı. Atatürk'le olan yakınlığı, inkılapların ve siyasi projelerin kamuoyunda öncelikle onun kaleminden tanıtılıp propagandaya başlanmasını sağladığı gibi Atatürk'ün hayatına dair ayrıntılı anlatılar da onun kaleminden çıkmıştı. Atay hakkında yapılan çeşitli çalışmalarda da vurgulandığı gibi, "Atatürk'ün kişisel hayatı hakkında en detaylı bilgiler Atay'ın eserlerinde bulunabilir."[221]

Millî Mücadele sırasında *Akşam* gazetesindeki yazılarıyla, özellikle 1921'den sonra Ankara Hükûmeti'nin İstanbul'daki destekçilerinden olan Atay, İzmir'in kurtuluşu sonrası şahsen de tanıştığı Mustafa Kemal'in davetiyle Ankara'ya gitmişti. 1923-1950 yılları arasında kesintisiz milletvekilliği ile birlikte 1948 yılına kadar, önce *Hâkimiyet-i Milliye*'nin sonra da *Ulus*'un başyazarlığını yapmış, 1948'ten sonra

[220] Falih Rıfkı Atay ve gazetecilik hayatı hakkında bk. Funda Selçuk Şirin, "Bir Gazeteci ve Aydın Olarak Falih Rıfkı Atay (1893-1971)", *Vakanüvis – Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 2, Güz 2017, s. 246-274.

[221] Hikmet Çağrı Yardımcı, *Cumhuriyet ve Hissiyat: Falih Rıfkı Atay'da Modernlik, Ulus ve Duygular*, İstanbul 2022, s. 71.

RESMÎ/KEMALİST MİLLİYETÇİLİĞİN DİL VE TARİH GÖRÜŞLERİ: TÜRK TARİH TEZİ VE GÜNEŞ DİL TEORİSİ

Tarih ve Dil Kurumları ile İnkılap Tarihi Enstitülerinin Kurulması

Türk Tarih Kurumu'nun kurulmasına yönelik ilk çalışmalar, Türk Ocaklarının 1930 yılındaki VI. Büyük Kurultayı'nda başlatılmıştı. Afet (İnan)'ın tarihle ilgili çalışmalarını destekleyen Mustafa Kemal Paşa, Türk Ocakları bünyesinde tarihî konularla ilgili faaliyetler yürütmelerini istemişti. Paşa özellikle Batılıların Türkleri "barbar" kavimler arasında ve "sarı ırk"a mensup kabul etmelerine itiraz etmekteydi. Türklerin tarihî geçmişlerinin ve ırkî özelliklerinin bilimsel olarak ortaya konulmasını istiyordu. Bunun üzerine Türk Ocaklarının kongresinde bir "Türk Tarihi Heyeti" oluşturulmuştu.[232] Türk Ocağı Türk Tarihi Heyeti tarafından aynı yıl, Türk Tarih Tezi'nin ana fikirlerini içeren *Türk Tarihinin Ana Hatları* başlıklı eser yayımlanmıştı.[233] Afet (İnan) Hanım ile birlikte Türk Tarihi Heyeti üyeleri "Mehmet Tevfik, Samih Rıfat, Akçura Yusuf, Dr. Reşit Galip, Hasan Cemil, Sadri Maksudi, Şemsettin, Vasıf ve Yusuf Ziya beyler tarafından" telif ve tercüme edilerek hazırlanan eser; ırk kavramı ve Türklerin ırk özellikleri yanında "beyaz ırka" mensup olan Türklerin Avrupa'yla temasları ve etkilerine dair tarih tezinde vurgulanacak olan temel bilgileri içermekteydi. Daha sonra yapılacak tarih çalışmaları için bir rehber olma özelliği taşıyan ve Batılıların "Küçük Asya" dedikleri Anadolu'yu kadim Türk yurdu olarak vurgulayan eserde, Hititlerin Türk oldukları görüşü de zikredilmekteydi. "Küçük Asya

[232] Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, (Yeni Baskıyı Hazırlayan: Arı İnan), İstanbul 2025, s. 255-265.

[233] *Türk Tarihinin Ana Hatları*, İstanbul 1930, Devlet Matbaası.

İKİNCİ BÖLÜM

RESMÎ/KEMALİST MİLLİYETÇİLİK KARŞISINDA TÜRKÇÜLÜK/MİLLİYETÇİLİK HAREKETLERİ

"İKİNCİ NESİL" TÜRKÇÜLER VE TÜRKÇÜ YAYINLAR

Türkiye'de resmî/Kemalist milliyetçilik ile muhalif Türkçülük arasında giderek belirginleşen ayrım, Türkiye'de bulunan Rusya Türklerinden Türkçüleri veya onların Türkiye'ye yansıyan çalışmalarını da etkileyecek derecede belirgindi. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecine dâhil olan nesilden Yusuf Akçura, Hüzeyinzâde Ali ve Ahmet Ağaoğlu gibi isimler Cumhuriyet sonrasında, önceki dönemdeki fikirlerinden büyük oranda uzaklaşmış ve resmî milliyetçilik anlayışıyla daha uyumlu -hatta Ağaoğlu örneğinde olduğu gibi- resmî anlayışın savunucu ve uygulayıcısı hâline gelmişlerdi. Türkçülüğe hâlen Turancı görüşlerle yaklaşan Ayaz İshaki ve Kadir Zakiri gibi isimlerse Türk Ocakları çevresiyle bağlantılı olarak çalışmalarına devam etmişlerdi. Ancak Türkiye, Sovyetlerle ilişkiler konusuna özel önem veriyordu ve Sovyet aleyhtarı söylemlerin kamuoyunda etkin olmasını istemiyordu. 1927 yılında Türk Ocaklarının faaliyetlerinin sadece ülke içiyle sınırlanması üzerine Ayaz İshaki yayımladığı *Yeni Kafkasya* dergisini kapatarak Türkiye'den ayrılmış, 1931'de Mehmet Emin Resulzade de Türkiye sınırları dışına çıkarılmıştı. Yine aynı yıl *Odlu Yurd*, *Bildiriş* ve *Azeri Türk* gibi gazete ve dergiler "komşu ve dost hükûmetler aleyhine neşriyatta bulunmak" suçlamasıyla kapatılmışlardı.[1] Mustafa Çokay'ın Berlin'de yayımladığı *Yaş Türkistan* ve Varşova'da yayımlanan *Şimali Kafkasya* isimli dergilerin de Sovyetlere karşı yayınları nedeniyle 1934-1935 yıllarında Türkiye'de dağıtımları ve satışları yasaklanmıştı.[2]

---

[1] Nizam Önen, *İki Turan: Macaristan ve Türkiye'de Turancılık*, İstanbul 2005, s. 200-201, 248-250.

[2] Umut Uzer, *An Intellectual History of Turkish Nationalism: Between Turkish Ethnicity and Islamic Identity*, Salt Lake City 2016, p. 106.

TÜRKÇÜLÜĞÜN ETKİLİ İSMİ: HÜSEYİN NİHAL ATSIZ

1905 yılında İstanbul'da doğan Hüseyin Nihal Atsız, öğrencilik yıllarından itibaren Türkçülük düşüncesini geliştirmiş, erken yaşlarda yazı ve fikir hayatına dâhil olmuştur. Millî Mücadele ve sonrası döneme denk gelen ilk gençlik yılları ve gayrimüslim azınlıkların Millî Mücadele karşıtı faaliyetleri, o yıllarda Atsız'ın fikrî yapısının şekillenmesinde büyük bir etken olmuştur.

1922 yılında Askerî Tıbbiye'ye başlayan Atsız, burada Türkçülük düşüncesine ilgisini artırmış, Türk Ocaklarının konferanslarını takip ederken fikrî yapısını oturtmaya başlamıştı.

Atsız, 25 Ekim 1924 tarihinde vefat eden Ziya Gökalp'ın cenazesine katılmış, cenaze akşamı okulda bazı olaylar çıkmış, olaylara Atsız'ın da adı karışmış ancak bunlardan dolayı ceza almamıştı.[19] Bununla beraber Atsız, bir Arap subaya selam vermemek dâhil çeşitli gerekçelerle 4 Mart 1925 tarihinde okuldan atıldı[20] ve hâliyle Askerî Tıbbıye'yi bitiremedi. Basında isminin görüldüğü ilk zamanlar da Askerî Tıbbiye'deki öğrencilik günlerine denk gelmektedir. Türk Ocaklı bir genç olarak *Yeni Mecmua*'ya yolladığı ve 20 Kasım 1923 tarihinde yayımlanan bir okuyucu mektubu ise Atsız'ın fikirlerini kamuoyuna açtığı ilk örneklerdendir. Henüz on sekiz yaşında bir gençken, *Yeni Mecmua*'nın Türk Ocakları hakkında okuyuculara sorduğu sorulara cevap olarak yolladığı mektupta, onun sonraki dönemlerde sistemleştirdiği fikirlerinin ilk nüvelerini görmek mümkündür. Türk Ocaklarının siyasetle uğraşması gerektiğini söyleyen, yükselmek için ilim ve harsı yeterli görmeyen genç Atsız, -sonraki dönemlerde tamamen eleştirilerinin hedefine koyduğu İtalya'da- faşistlerin İtalyanları koruduğu gibi Türkiye'de de Türk Ocaklarının irtica ve komünizme karşı Türklüğü muhafaza etmesi gerektiğini düşünmektedir. Ona göre; hür yaşayan Türkler 10 milyonu geçmez-

---

[19] Adil Yılmaz, *Atsız ve İstanbul: Dersâadet'te Bir Gök Türk*, İstanbul 2021, 25-35.

[20] Atsız, *Türkçülüğe Karşı Haçlı Seferi ve …*, s. 152.; Sertkaya, *age.*, s. 4.

YENİ BİR MİLLİYETÇİLİK AKIMI: YENİ ANANECİLİK

Ananecilik Görüşünün Ortaya Çıkması

1930'lu yıllarda Atsız'ın sert yazılarıyla ve kendi dergileriyle öncülük ettiği muhalif Türkçülük söylemleri 1934'e kadar devam etmişti. Bunun dışında benzer bir Türkçü kadro aktif olarak yayın hayatında değildi. Ancak farklı yayınlarla ve değişik milliyetçilik söylemleriyle ortaya çıkan çeşitli oluşumlar da vardı. Daha muhafazakâr görüşlü isimler de farklı söylemlerle ve milliyetçi bir içerikle kendilerini ifade ediyorlardı.

1930'lu yıllarda Kemalist milliyetçiliğin sözcüsü ve teorisini geliştirme çabasında olan önemli isimlerden birisi de İsmail Hakkı Baltacıoğlu'ydu. 1933 yılında yapılan "Üniversite Reformu" ile kadro dışı kalarak üniversitedeki görevine son verilen Baltacıoğlu, 1934 yılının ilk aylarından itibaren *Yeni Adam* isimli bir dergi yayımlamaya başlamıştı. Adından da anlaşılacağı üzere dergi; inkılaplara bağlı, "yeni" ve "millî" vatandaş tipinin gelişimine katkı sağlamayı amaçlıyordu. "Yeni Adam'ın çizdiği insan tipi; milliyetçi, gelenekçi, laik, Batıcı, cumhuriyetçi, devletçi ve devrimcidir." Üniversite reformuyla hocalık görevinden ayrılmak zorunda kalan Baltacıoğlu, dergideki yazılarıyla aynı zamanda görüşlerinin devletle ne kadar uyumlu olduğunu göstermeyi ve inkılaplarla rejimin ideologları arasında yer almayı hedefliyordu. "Ülkümüz, demokrasi ve Cumhuriyet için çalışmaktır." sloganıyla yayımlanan *Yeni Adam*'ın yayımlanmaya başlamasından itibaren en çok vurguladığı hususların başında milliyetçilik savunusu ve faşizm aleyhtarlığı gelmekteydi. Faşizm aleyhindeki sert yayınları, İkinci Dünya Savaşı öncesi Türkiye'nin bütün fikirlere eşit mesafede durma çabası içinde olduğu sırada, 1938'de derginin kapanmasına neden olacaktı. Baltacıoğlu ırkçılığa da aleyhtardı, esas itibarıyla Ziya Gökalp çizgisinde bir Türk milli-

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA TÜRKİYE'DE ALMAN ETKİSİ VE NAZİ PROPAGANDASI

Atatürk'ün 10 Kasım 1938 tarihinde vefat etmesinin ardından, 11 Kasım günü TBMM'de yapılan seçimle İsmet İnönü, cumhurbaşkanı seçilmişti. Aralık ayında toplanan CHP Olağanüstü Kurultayı'nda da Atatürk, "CHP'nin bânisi" ve "Ebedî Şef" olarak tanımlanmış, İsmet İnönü de "değişmez genel başkan" ve "Millî Şef" olarak ilan edilmişti.[111] İnönü, Cumhurbaşkanı seçildikten sonra, kendi adına başarılı bir performans sergilemek için bir yandan yenilikler yapmaya ve yeni bazı uygulamalarla kendini ispata çalışırken; diğer yandan da meşruiyetini bizzat Atatürk'ten aldığı ve Atatürk'ün tek ve hakiki halefi olarak bıraktığı mirasın gerçek koruyucusu olduğu söylemiyle hareket etmişti. Resmî söylem, iktidarın sözcüleri ve uygulayıcıları aracılığıyla sürekli İnönü'nün bu iki yönünü gündeme getirmişti.[112]

Bu çabalara karşılık İnönü, Cumhurbaşkanı olarak seçildikten sonra birçok kesim tarafından, Atatürk Türkiye'sinde dönüşüme neden olmakla suçlanır. İnönü'ye yönelik birçok eleştiri ve suçlama olmakla birlikte Türkçülük bağlamında düşünüldüğünde sol, sosyalist ve liberal kesimler İnönü'yü Atatürk aleyhtarı Türkçülere meydan vermekle suçlarken; Türkçüler ise İnönü'yü -özellikle 1944 Olayları sebebiyle- Türkçülüğe düşmanlıkla suçlarlar. Dönemin Kemalist aydınları arasında da İnönü'ye sert muhalefet edenler vardır. Bu kesimin en büyük eleştirisi ise Atatürk'ün ölümünden sonra İnönü'nün mevcut kadroların bir kısmını tasfiye ederek, daha önce siyaset ve bürokrasinin dışında bırakılan birçok ismi tekrar yanına almasıdır. Bu tavır, Atatürk muhaliflerini İnönü'nün çevresinde top-

---

[111] Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945) – Dönemin İç ve Dış Politikası Üzerine Bir Araştırma*, Cilt: 1, İstanbul 2010, s. 139-173.; Seçkin Çelik, *İnönü Döneminde Kemalizm*, İstanbul 2021, s. 97-101.

[112] Seçkin Çelik, *age.*, s. 102-120.

NAZİ TARAFTARLIĞINA BİR ÖRNEK OLARAK *CUMHURİYET* GAZETESİ, YUNUS NADİ VE NADİR NADİ

Hükûmetin dış politikasına uygun olarak yürüttüğü çalışmalar yanında Türkiye'de Almanya yanlısı bir kamuoyu da oluşmuştur. İkinci Dünya Savaşı Dönemi'nde Türkiye'de Almanya ve Nazi taraftarlığı bahsinde her zaman hatıra gelen ilk gazete *Cumhuriyet*, ilk yazar da Nadir Nadi olmaktadır. *Cumhuriyet*'in Almanya taraftarlığı aslında gazetenin kurucusu Yunus Nadi'ye ve Hitler iktidarının öncesine dayanmaktadır. 7 Mayıs 1924'te İstanbul'da yayımlanmaya başlanan *Cumhuriyet*, rejimin İstanbul'daki sözcüsü konumunda hareket edecek; hükûmetin uygulamaları hakkında kamuoyunun hem hazırlayıcısı hem de uygulamaların savunucusu olacaktır. Ayrıca 1943 yılına kadar CHF/P mebusu olarak Meclis'te bulunan Yunus Nadi aynı zamanda "resmî ideolojinin resmî yürütücülüğünü" de üstlenen isimlerdendir. Uzun yayıncılık ve gazetecilik serüveninde Yunus Nadi; "kuvvetli kalem erbabı", "her devrin adamı", "rejim muhafızı", "Kemalizm'in misyoneri", "inkılab müdafii", "matbuat aleminin heybetli şahikası", "Yunus Nazi" gibi kimi olumlu kimi olumsuz lakap ve sıfatlarla anılmıştır.[146]

"Yunus Nazi" lakabı, İkinci Dünya Savaşı sürecinde kendisinin ve gazetesinin Almanya ve Hitler yanlısı söylemlerinin mirasıdır. Öyle ki savaş döneminde halk arasında dahi Yunus Nadi için "Yunus Nazi" lakabının kullanıldığı anlatılmaktadır.[147] *Cumhuriyet*, yayımlanmaya başladığı tarihlerden itibaren Alman dış temsilciliklerinin maddi açıdan desteklediği bir gazete olduğu gibi, Yunus Nadi'nin çeşitli ortaklıkları aracılığıyla Almanya ile yürüttüğü ekonomik ilişkileri de bulunmaktaydı. Örneğin *Cumhuriyet* gazetesi sahibi ve CHF Mebu-

[146] Pınar Aydoğan, *Yunus Nadi: Kemalizmin Muhafazakâr Yorumu*, İstanbul 2020, s. 139-140.

[147] Emin Karaca, *Cumhuriyet Olayı*, İstanbul 1994, s. 116-117.

KEMALİST MİLLİYETÇİLİKTEN TÜRKÇÜLÜĞE: PEYAMİ SAFA

Nadir Nadi'nin hatıralarında kendi Hitlerseverliğini Peyami Safa'ya yakıştırmasının önemli nedenlerinin başında, Safa'nın İkinci Dünya Savaşı yıllarından sonra Nadi ile çok farklı çizgilere geçmiş olması gelmektedir. Peyami Safa da Türkçülük ve milliyetçilik görüşleri arasındaki geçişkenlikleri yaşamış bir isimdir. İkinci Dünya Savaşı öncesinde hâkim görüşle ayrışan bazı düşünceleri olsa da Peyami Safa, resmî görüşlere ve Kemalist milliyetçilik anlayışına taraftardır. Türkiye'deki hükûmeti, dünyadaki Tek Parti iktidarları arasında en "demokrat" iktidar olarak görür. Safa'ya göre, Türkiye'de fikir yasağı yoktur. Rejimin tarihî gidişatına yönelik aksiyon hâline gelen saldırılara karşı kendini koruması vardır. Bu korunma refleksi de son derece doğal ve haklıdır:[180]

> Tek partiye dayanan hükûmetin bir yandan millî hâkimiyeti temsil ederek teşrîî, bir yandan da devlet iradesini temsil ederek icraî rol alması şekli ise tamamiyle Türk inkılâbının eseridir. Böylece, bugün birçok milletlere kısmen örnek olan 23 Nisan Türk modeli, 89 Fransız modelinden ayrılıyor. Kemalist Türk demokrasisinin devletçilik ve milliyetçilik vasıfları, millî hâkimiyeti, birçok partiler elinde bölünmekten ve devletin icra mekanizmasını ikidebir sakatlanmaktan kurtardı.
>
> Tek partili demokrasiler içinde fikir münakaşasına ve tenkide en çok yer veren rejim, bugünkü Türk rejimidir. Devlet aleyhinde fiilî bir kasd beslememek şartiyle, bugünkü Türkiye'de her fikir serbesttir. Kütüphanelere bakınız, her ideolojinin lehinde ve aleyhinde eser yazılabileceğini ve satılabileceğini görürsünüz: Demokrasinin her türlüsüne, sosyalizme, nasyonalizme, nasyonal-sosyalizme, komünizme ve saireye dair yazılmış her türlü kitabın telifi ve neşri serbesttir. Bu serbestliğe tek partili rejimlerden hiçbirinde tesadüf etmiyoruz. Mussolini'nin yabancı rejimlere aid neşriyata İtalya'nın kapılarını nasıl kapadığını, Hitler'in

[180] Peyami Safa, "Mukayeseli 23 Nisan", *Cumhuriyet*, nr. 5007, 23 Nisan 1938, s. 3.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SAVAŞ DÖNEMİNDE POLEMİKLER: HÜKÛMET, SOL KAMUOYU VE TÜRKÇÜLER

TÜRKÇÜLÜĞÜN YENİDEN YAYIN HAYATINA GİRİŞİ

İkinci Dünya Savaşı'na giden süreçte ve savaş başladıktan sonra, daha önce kapatılan bazı Türkçü dergiler yeniden yayımlanmaya başladığı gibi yeni bazı Türkçü dergiler de yayın hayatına girmişti.[1] Türkçülük, savaşa giden süreçte ve savaşın başlamasından itibaren aktif bir fikrî alana sahip olmuştu. Bu tablo sadece Türkçülüğe özgü de değildi. Savaş dönemi, dünyadaki gelişmelerin de etkisiyle Türkiye'de farklı fikirlerin çeşitli yayın organlarıyla gündemde olduğu bir fikrî ortam hazırlamıştı. Ancak bu ortam sadece yayın faaliyetleri açısından, yayında da gazetelerden çok dergiler için geçerliydi. Savaş şartlarının hükûmet politikalarına yansıdığı şekliyle, kimi zaman bazı yayınlara göz yumulup hatta onlar desteklenirken, kimi zaman aynı yayınlar yasaklanabiliyordu. Örgütsel ve kurumsal faaliyetlere izin verilmiyordu. Bozgunculuk kastıyla "gizli siyasi faaliyet yürütmek" gibi suçlamalar sebebiyle Türkçülerin grup olarak biraraya gelmeleri veya grup hâlinde faaliyet yürütmeleri mümkün olamıyordu.[2] Bu ortamda Türkçüler, gizli kurumsal faaliyetler yürütmek ve daha riskli olan gazete yayınına yönelmek yerine dergiciliğe odaklanmışlardı. Dergilerin, gazeteden daha etkili ve fikirlerini daha serbestçe

---

[1] Ali Şahin, "Kemalizmin Ulusçu İdeolojisi Bağlamında 1930-1944 Dönemi Irkçı-Turancı Hareketin Düşünsel Yapısı", İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul 2005, s. 198-204.

[2] "CHP'nin Tek Parti yönetiminin Türkçüler üzerindeki kontrolü çok çeşitli yollarla devam etti. Bu kontrol, savaşın gidişatına ve Türk dış politikasının gereklerine göre, göz yummaktan baskıya kadar çeşitlilik gösteriyordu. Bununla birlikte örgütsel faaliyete izin verilmiyordu; bir grup Türkçü'nün bir araya gelmesi bile, bozguncu amaç taşıyan gizli siyasal faaliyet olarak suçlanıyordu.", Günay Göksu Özdoğan, *"Turan"dan "Bozkurt"a: Tek Parti Döneminde Türkçülük (1931-1946)*, (İngilizceden Çeviren: İsmail Kaplan), İstanbul 2021, s. 229.

SOSYALİST CEPHEDEN TÜRKÇÜLÜĞÜN GÖRÜNÜŞÜ: SABİHA SERTEL

Türk Ocaklarının kapanması sürecinde zikrettiğimiz Zekeriya Sertel'in görüşlerine benzer olarak eşi Sabiha Sertel de Türkçülük/Turancılık fikrini "Atatürk zamanında kökü kazınmış bir akım" olarak tanımlar.[20] Yine Zekeriya Sertel gibi Atatürk'ü birçok kez "diktatör olmakla" suçlayan ve sert sözlerle eleştiren sosyalist Sabiha Sertel, Türkçülerin Atatürk'e eleştirilerini "gericilik" ve "rejim düşmanlığı" olarak tanımlar. Ona göre; kendilerinin Atatürk'e yönelik eleştiri ve suçlamaları, ilericilik ve rejimin sağlam temellere oturtulması adınadır. Türkçüler ise gerici oldukları için eleştirilerde bulunmakta; Turancı fikirleri sebebiyle Atatürk milliyetçiliğiyle çatışmakta ve Sovyet düşmanlığı yapmaktaydılar. "Atatürk'ün milliyetçiliğine çatarak" halka Sovyet düşmanlığı yaymaya çalışanların başında da elbette Atsız gelmektedir.[21] Sertel, Atatürk'ün "emperyalist nitelik taşıyan Türkçülüğü tasfiye ettiğini" ve emperyalizmin Türkiye üzerindeki emellerine karşı savaşmış birisi olarak milliyetçilik anlayışının da "anti-emperyalist" olduğunu belirtir. Türkçüler, Turancılık hedefi ve ırkçı görüşlerle Atatürk'ün milliyetçiliğinden uzaktırlar. Ayrıca ırkçı kışkırtmalar yaptığı için Türkçülük, "Cumhuriyet'in halkçılık prensibine de aykırı hareket eden bir akımdır."[22] Buna rağmen, "İdareci sınıf, Atatürk öldükten sonra Turancılık hareketini daima korumuş, bütün gücüyle ilericilere saldırmıştı."[23]

Yine dönemin birçok sol ve liberal aydını gibi Serteller de savaş öncesi ve savaşın ilk dönemlerinde yoğunlaşan Türkçülük/Türk milliyetçiliği fikrinin gelişimini ve destekçiliğini bir bütün olarak ele alırlar. Onlara göre, Hitler Almanya'sı güçlendikçe, Türkiye'yi kendi

---

20 Sabiha Sertel, *Roman Gibi: Demokrasi Mücadelesinde Bir Kadın*, İstanbul 1987, s. 194.

21 Sabiha Sertel, *Roman Gibi*, s. 195.

22 Sabiha Sertel, *Roman Gibi*, s. 239-241.

23 Sabiha Sertel, *Roman Gibi*, s. 244.

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİNDE SERT BİR MUHALİF OLARAK ATSIZ

Bir Hiciv Romanı Olarak "Dalkavuklar Gecesi" ve Atsız'ın Tek Parti İktidarına Meydan Okuyuşu

Türkçülerin tek parti iktidarına meydan okuyuşlarının en sert örneği Atsız'ın 1941 yılında yayımladığı *Dalkavuklar Gecesi*[90] başlıklı hiciv romanıydı. Roman; Tek Parti iktidarını, Atatürk'ü ve çevresindekileri ağır sözlerle hicvederken, Türk Tarih Tezi'ni alaya alıyordu. Antik Çağ'da Hitit Devleti'nin muhayyel idaresini, kralı ve kralın yakın adamlarıyla çevresini anlatan roman, Hititlerin Türk oldukları iddiasını alaya alan bir imayla Hatti milletinin yaşadığı Hatti (Hitit) devletinin başkenti Hattuşaş'ta geçiyordu. Romandaki isimler büyük oranda Hitit tarihinde yaşamış ve bilinen isimlerden alınmış, bazıları da onlara benzer şekilde uyarlanmıştı. Bununla birlikte bu isimler, Türkiye'nin mevcut idaresindeki birçok ismi ima eder şekilde kullanılmıştı. Hititlerin başkenti Hattuşaş'a yapılan atıfla, Türk tarih tezinde Hititlerin Türk olduklarına dair iddialar hicvin temel konusunu oluşturuyordu. Ayrıca romanın baş karakterlerinden Kral Subbiluliyuma, ismen Hitit tarihinden alınma gerçek bir karakterden uyarlanmıştı. Romanın karakterleri de dikkatli okununca belirginleşiyordu. Çoğu karakterin ismi, tersten okununca veya küçük harf değişiklikleriyle anlaşılacak şekilde Atsız tarafından bilinçli olarak seçilmişti. Bu kelime oyunlarıyla birlikte karakterlerin söylem ve tavırları ve Atsız'ın Tek Parti lideri, yönetici kadro ve savunucularına genel eleştirileri dikkate alındığında, romanın temel karakterlerinin şu şekilde olduğu anlaşılıyordu: Romanın en belirsiz ilk üç karakteri olmakla birlikte, tahminen ima edilen isimler, Hatti Devleti'nin kurucusu Pampa, Mustafa Kemal Atatürk; Kral Subbiluliyuma, İsmet İnönü (ama daha açık şekilde aslında Atatürk); Başkumandan Tutaşil, Mareşal Fevzi

[90] Hüseyin Nihal Atsız, *Dalkavuklar Gecesi*, İstanbul 1941, Aylı Kurt Yayınları. Eserin güncel baskısı için bk.; Atsız, *Dalkavuklar Gecesi – Z Vitamini*, İstanbul 2024, Ötüken Neşriyat.

ATSIZ – REHA OĞUZ TÜRKKAN KAVGASI VE TÜRKÇÜLER ARASINDA BÖLÜNME

Reha Oğuz Türkkan, 1938'ten itibaren yayımladığı Türkçü dergiler ve yazılarıyla Türkçü camiada adını duyuran genç bir kalemdi. Türkkan da Atsız gibi Türkçülüğü ırkçılıkla eş anlamlı kabul etmekle birlikte -dergilerindeki görüşlerinde görüldüğü üzere- ırkçılık anlayışları arasında aslında farklar vardı. Ayrıca Türk tarihine dair yaklaşımları da birbirinden farklıydı. Türkkan, ırkın saflığı ve devamlılığı hususlarında Türk Tarih Tezi'ndeki görüşleri esas olarak doğru kabul ettiği antropolojik bir ırkçılık taraftarıyken; Atsız, ırk ve kan saflığının sadece fiziksel özelliklerin aktarımıyla değil ahlaki değerler ve etnik özelliklerin tarihî mirasıyla korunduğunu düşünüyordu. Bu açıdan ırk ve kanın saf özelliklerinin korunması aynı zamanda değerler, gelenek ve törenin korunması gibi hususlarla da doğrudan bağlantılıydı.[110] Diğer yandan Türkkan da Atsız'ın vurguladığı özellikleri, antropolojik yaklaşımlarıyla birlikte reddetmemekteydi. Resmî milliyetçiliğin etnisist vurguları Türkkan'ın da vurguladığı noktalardı. Ancak ona göre ırkın aktarımındaki esas faktör, antropolik ve fiziksel özelliklerin devamıydı. Türkkan hatıralarında, -bazı nüanslarla birlikte- aslında Atsız'la, "Atatürk konusu hariç" birçok konuda fikirlerinin uyuştuğunu belirtir.[111]

Atsız'la Reha Oğuz Türkkan arasında, *Ergenekon* dergisinin yayımlanmaya başladığı dönemden itibaren var olduğu anlaşılan uyumsuzluk ve anlaşmazlıklar giderek gerginliğe dönüşmeye ve sertleşmeye başlamıştı. *Bozkurt* dergisiyle birlikte bu gerginlikler iyice su yüzüne çıkmış; Türkkan'ın yayımlamaya başladığı *Bozkurt*, son sayılarında Atsız ve arkadaşlarının kontrolüne girmişti. Atsız'a yakın isimlerden olan Nurullah Bariman, Hamza Sâdi Özbek ve İsmet Rasin Tümtürk, dergideki görevleri ve derginin isim hakkı gibi hukuki gerekçelerle

[110] Özdoğan, *"Turan"dan "Bozkurt"a …*, s. 236-237.

[111] Türkkan, *Arayan Adam …, Cilt: II*, s. 88.

SAVAŞ DÖNEMİNDE TÜRKÇÜLÜKTE FARKLI KOLLAR, İSİMLER, ANADOLUCU AKIM VE CHP

Savaşa giden süreç ve sonrasında Atsız ve Reha Oğuz Türkkan gibi ana akım Türkçülüğün temsilcilerinin yayımladıkları dergilerle birlikte, aynı ekolün farklı isimlerinin de dâhil olduğu ve diğer milliyetçilik fikirlerini de yansıtan birçok dergi yayımlanmıştı. Bu tür yayınların ilk örneklerinden birisi, Nisan 1939'dan itibaren Hüseyin Sadettin Arel'in sahibi ve İsmail Hâmi Danişmend'in başyazarı oldukları *Türklük* dergisiydi. *Milliyetçi Kültür Mecmuası* serlevhasıyla ayda bir olmak üzere, Nisan 1940'a kadar 13 sayı yayımlanmış; Kasım 1940'ta da 14 ve 15. sayılar birarada yayımlandıktan sonra yayın hayatından çekilmişti.[164]

Derginin ilk sayısında, "Mesleğimiz" başlığıyla yayımlanan yazıda, dergi gayesini açıklarken, Türklük ve milliyetçilik kavramlarından ne anladıkları da izah ediliyordu. Millet ve milliyet tanımlarının dünyanın farklı yerlerinde farklı şekillerde anlaşıldığı; milliyet tanımının farklı yerlerde ırk, dil, din, kültür, tâbiiyyet ve vatan kavramlarının karşılığı olarak kullanıldığı vurgulanıyordu. Türkiye'de ise bu konularda dahi net bir birliktelik yoktu, herkes milliyeti farklı tanımlıyordu. Şahsi kanaatler itibarıyla milliyet Türkiye'de ırk, dil, kültür, tabiiyet ve Turanlılık manalarını alabiliyordu. Bu yüzden de farklı Türkçülük akımları görülmekteydi. *Türklük* mecmuası ise milliyeti, bu kavramların tamamını kapsayan bir mefhum olarak görüyordu. Antropolog George Montandon'un "millet"i sonradan teşekkül etmiş mazisi olmayan bir kütle ve siyasi bir cemiyet; "milliyet"i ise mâziden hâle gelen, hâlden istikbale giden ve kuvvetini siyasetten değil tabiattan alan bir cemaat olarak tanımlayan görüşlerini doğru bulduklarını vurgulayan *Türklük*'ün Türkçülük anlayışı da bu görüşle şekillenmişti:

---

[164] *Türklük – Milliyetçi Kültür Mecmuası*, Cilt: III, Sayı: 14-15, İkinciteşrin (Kasım) 1940.

RESMÎ SÖYLEMDE TÜRKÇÜLÜĞE DÖNÜŞ: "TÜRKÜZ, TÜRKÇÜYÜZ VE DAİMA TÜRKÇÜ KALACAĞIZ."

"Beşinci Kol" Tehlikesi ve Hükûmetin Kontrol Çabaları Karşısında Dayanışma

İkinci Dünya Savaşı Dönemi'nde Türkiye için savaşta tarafsız kalmak kadar önemli görülen diğer bir önemli husus da iç güvenlik ve birliğin korunması meselesiydi. Hem hükûmet hem de basının geneli, Birinci Dünya Savaşı sürecinde Doğu Anadolu'da olanların, -savaşın Balkan coğrafyasına sıçraması ve İtalya ile Almanya'nın Balkanlarda ilerlemeleriyle- bu defa Batı'da yaşanma tehlikesi olduğu kanaatindeydiler. Özellikle İstanbul ve Trakya bölgesinin bir askerî saldırıya uğrama riskine karşılık bölgede pasif korunma tedbirleri uygulanırken,[201] diğer taraftan da Türkiye'ye karşı yürütülen "beşinci kol" faaliyetlerine karşı tedbirli olunmaya çalışılıyordu. Bu faaliyetler savaşın tüm taraflarınca, Türkiye'ye yönelik olduğu gibi birbirlerine karşı da yürütülmekteydi. Her tarafın yürüttüğü faaliyetin kendi cephesinden hedefleri de benzerdi: Türkiye'de kendi lehlerine bir kamuoyu oluşturmaya çalışmak; Türkiye'yi kendi yanlarında savaşa dâhil etmek veya galeyan ve sindirme politikalarıyla olası bir işgal durumuna zemin hazırlamak.[202] 1941 yılının Mart-Nisan aylarından itibaren Almanya'nın Bulgaristan ve Yunanistan'ı işgaliyle, Türkiye bu tehdidi çok daha fazla hissetmeye başlamıştı. Buna bağlı olarak da beşinci kola karşı dikkatli olmak ve hükûmetin savaşa dair

[201] Bülent Bakar, *Hava Taarruzuna Karşı Türkiye'de Pasif Korunma (1935-1945)*, İstanbul 2019, s. 245-249.

[202] Bu tür propagandalar ve hükûmetin bunları önleme çalışmalarına örnek olarak bk. Hatice Selen Akçalı Uzunhasan, "War of Images: Visual Propaganda Efforts of German and British Goverments in Turkey during the Second World War", *İNSAN & İNSAN*, Yıl: 9, Sayı: 32, Bahar 2022, s. 67-81.

"TÜRK, TÜRKÇÜ VE TÜRKİYECİ" BİR SİYASET!..

Şükrü Saraçoğlu ve Türkçülük Siyasetinde Israr

Almanya'nın Sovyet Rusya karşısında 1943 yılı başlarında Stalingrad'da aldığı ağır yenilgi savaşın seyrini değiştirmişti. Faşist blokun savaşı kazanma ihtimalinin kalmaması Türkiye iç siyasetine de doğrudan yansımıştı. 1943 yılında, hükûmetin uygulamalarıyla birlikte kamuoyunda önceki süreçten farklı tartışmalar olmuştu. Hükûmetin uygulamalarına yansıyan bariz değişimlerin göstergelerinden birisi, Almanya'nın Stalingrad yenilgisiyle aynı tarihlere denk gelen 1943 seçimlerinde Yahudi aydınlardan Avram Galanti'nin Niğde milletvekili olarak TBMM'ye girmesi ve Almanya yanlısı Yunus Nadi'nin aday gösterilmeyerek vekilliğinin sonlandırılmasıydı. Eylül ayında Varlık Vergisi nedeniyle Aşkale'ye gönderilen azınlık mensuplarının memleketlerine dönmeleri sağlanmış, 1944 yılının Mart ayında da vergi tamamen kaldırılmıştı.[239]

Artık basında da Türkçülüğe karşı daha sert ve saldırgan bir söylem egemendi. 1943 yılı, Türkçülük ve milliyetçilik karşıtlığı ve uyumsuzluğuna dair kamuoyunda yoğun tartışmaların yer aldığı bir yıl olmuştu. Karşılıklı yayımlanan broşürler ve gazete yazılarıyla, Türkçülüğün "Turancı" yönüne vurgu yapılarak suçlamalarda bulunulmuş ve eleştiriler getirilmiş, Türkçüler ise suçlamalara yine gazete ve dergi yazıları ve broşürlerle kendilerini savunan karşılıklar vermişlerdi.

Falih Rıfkı Atay, 1943 yılının ilk günlerinde, İstanbul Halkevi'nin yayın organı olan *İstanbul Kültür Dergisi*'nde yazdığı bir yazıda, "Kemalizm'in Türkiye Türkçülüğü" görüşüne vurgu yapıyor ve "Biz, ideolojimizden Turancılığı kaldırdık." diyordu. "Fakat, bu memlekette

---

[239] Feroz Ahmad, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, (Çeviren: Sedat Cem Karadeli), İstanbul 2010, s. 121.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKÇÜLÜKLE SAVAŞ: 3 MAYIS 1944 OLAYLARI VE KAMUOYU

3 Mayıs 1944, Türkiye'nin siyasi tarihinde ve Türkiye'de demokratik eylem biçimlerinin gelişiminde önemli bir dönüm noktasıdır. Bu tarih, günümüze kadar gelen süreçte Türkçülük ve milliyetçilik anlayışının gelişimine de ciddi şekilde etki etmiştir. Nihal Atsız – Sabahattin Ali Davası olarak bilinen davanın 3 Mayıs 1944 tarihli duruşmasında, Nihal Atsız'a destek amacıyla Ankara'da toplanan Türkçü/milliyetçi gençler, Tek Parti Dönemi'nde birçok siyasi grubun cesaret dahi edemeyeceği bir demokratik protesto gerçekleştirmişlerdi. Dönemin konjonktürü içerisinde, özellikle de komünizm aleyhtarı bir tepki ortaya koyduğu için jakoben bir tavır gibi değerlendirilen bu protesto, rejime karşı dış kaynaklı fikir ve müdahalelere itiraz eden ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş felsefesi olan Türk milliyetçiliğine bağlılığı vurgulayan bir anlayışla gerçekleştirilmişti. Ancak savaşın ilk yıllarında Türkçü/milliyetçi söylemleri sık sık kullanan Tek Parti Hükûmeti ve kamuoyu, bu tarihlerde savaşta yaşanan denge değişimi dolayısıyla artık Türkçülük söylemlerine mesafeli bir tavır sergilemekteydi. 3 Mayıs'ta yapılan protestonun diğer bir önemli noktası, hükûmetin ve kamuoyunun değişen tavrına rağmen Türkçülerin savundukları fikir ve değerler için mücadele etmekten vazgeçmeyeceklerini göstermeleriydi. Protesto, aslında Türkçülüğün konjonktürel bir ihtiyaç olarak görülmek istenmesine de bir itiraz anlamına geliyordu.

Bu bölümde olayların basına yansıma şeklinin aktarılmasından ziyade basında olayların ele alınış şeklinin nedenleri ve ideolojik kaygılar üzerinde durulmaya çalışacaktır. Basının savaş boyunca -özellikle Almanya'nın savaştaki konumu çerçevesinde- belirginleşen ideolojik tavrının, 3 Mayıs Olayları'na yaklaşımı nasıl etkilediğini ortaya koyabilmek hedeflenmektedir. Bunu yaparken, basını yönlendiren figürler ve onların hedefleri izah edilmeye çalışılacaktır.

IRKÇILIK – TURANCILIK DAVASI VE KAMUOYU

Takibatlar, Gözaltılar ve Tabutluklar

3 Mayıs Olayları sonrası kamuoyunda estirilen havanın en temel nedeni, Almanya'nın yenilgisi ve Sovyetlerin ilerleyişi karşısında Türkiye'nin tamamen savaşın ve ülke dışındaki gelişmelerin uzağında, kendi içine odaklanan bir ülke olduğu mesajının verilmesi kaygısıydı. Güçlenen ve savaşın galipleri arasında yer alacağı anlaşılan Sovyet Rusya'da yaşayan Türklerin durumu ve geleceklerinin nasıl olacağı hususları Türkiye'nin gündeminde olmayacaktı. Bunu gündeme getirme ihtimali olanlar susturuldukları için Sovyet Rusya, Türkiye'ye güven duyabilirdi. Hatta bu tür kişiler Türkiye Hükûmeti'ne aleyhtardılar, Rusya'ya yönelik Pantürkist emellerine hükûmet ortak olmadığı için hükûmeti devirmeye teşebbüs etmişlerdi. Bu yüzden tutuklanmış ve yargılanmışlardı. Türkçülerin yargılanmaları, tamamen iç politikadaki gelişmeler üzerinden dış politik mesajlar vermeyi amaçlayan siyasi bir hamleydi.[69]

3 Mayıs'ta protestolara sahne olan duruşmada savcı, Nihal Atsız hakkında ceza talebini belirten iddianamesini okumuş, mahkeme Atsız'ın avukatlarının esas müdafaalarını hazırlamaları için 9 Mayıs'a ertelenmişti. 9 Mayıs'taki duruşmada, Nihal Atsız – Sabahattin Ali Davası sonuçlandı. Nihal Atsız son savunmasında, daha önce avukatının da dile getirdiği gibi davayı, "iki şahsın davası değil, iki

[69] Davanın çok açık olan bu yönüne dikkat çeken birçok çalışma bulunmaktadır. Örnek olarak bk. Hasan Çolak, "The Trial of Sabahattin Ali – Nihal Atsız: An Examination of the Effects of the Turkish Foreign Policy on Domestic Policy During the Second World War", İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul 2012.; James Ryan, "Ideology on Trial: The Prosecution of Pan-Turkists and Leftists at the Dawn of the Cold War in Turkey, 1944-1947", *PRISMS – Perspectives on Southeast European History*, Vol.: 1, nr. 1, 2022, pp. 27-40.

KAMUOYUNDA KONTROL, SANSÜR VE PROPAGANDA

Hükûmetin savaş sırasında, savaşın seyrine göre değişen politikaları dönem dönem Türkçü yayınların yasaklanmasına ve toplatılmasına neden olmuştu. Ancak 3 Mayıs Olayları sonrası genel olarak kamuoyunda kontrol ve sansür daha sıkı hale gelirken, Türkçülere karşı uygulamalar oldukça sertleşmişti. Olaylar ve yargılamalarla ilgili haberler dahi kontrollü sürdürülürken, Türkçüler tarafından yayımlanan yayın organlarının bir kısmı kapatılmış bir kısmı da sessizleştirilmişti.[132] 16 Mayıs 1944 tarihinde çıkarılan yeni bir Başvekâlet Kararnamesi'yle bazıları sol görüşlü yayınlar olmakla birlikte, "Ankara'da çıkan {Adımlar}, {Yurt ve Dünya}, Samsun'da çıkan {Kopuz} ve İstanbul'da çıkan {Verim} mecmuaları" geçici olarak kapatılmıştı.[133]

Türkçülük anlamı veya ifadesi içeren fikrî ve kültürel bütün yayınlar kontrol altına alınmış, önemli kısmı yasaklanmıştı. Mehmet Şükrü Sarı isimli -o dönemde henüz on sekiz yaşında olan- genç bir şairin, Muğla'da yayımlanan *Zaman*[134] isimli şiir kitabı, "Turancılık" propagandası yaptığı gerekçesiyle Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü tarafından tahkikata uğramıştı. İç Yayın Dairesi Müdürü Feridun Fazıl Tülbentçi tarafından Umum Müdürlüğe sunulan tahkikat raporuna göre, kitapta "his, lirik, epik şiirler arasında", "emperyalist emeller", "ırkçı fikirler" beslenmekte; bazı şiirlerde "Türk Birliği ülküsü ve Turancılık kokusu duyulmakta"ydı. Raporda ayrıca, "Turancıların sorguya çekildiği şu sıralarda kitaptaki şiirler içerisine serpiştirilen bu mısralar genç dimağlar üzerinde oldukça tesirler yapabilir" denilerek, kitap için yaptırım uygulanması isteniyordu.[135]

---

[132] Deniz Güner, *Sansür ve İktidar: Cumhuriyet Dönemi Tehdit Algıları*, İstanbul 2015, s. 184-189.

[133] 16 Mayıs 1944 tarihli Başvekâlet Kararnâmesi; *BCA.*, Yer nr.: 105-31-8 Fon Kodu: 30-18-1-2.

[134] Mehmet Şükrü Sarı, *Zaman - Şiirler*, Muğla 1944, Doğan Basımevi.

[135] İç Yayın Dairesi Müdürü Feridun Fazıl Tülbentçi'den Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü'ne 23 Eylül 1944 tarihli rapor; *BCA.*, Yer nr.: 86-572-1 Fon Kodu: 30-10-0-0 lef 2.

DEĞİŞEN KONJONKTÜR VE YENİ TEHDİT: 1945 TAN VAKASI

"Soğuk Savaş" Dönemi'ni başlatan gelişmeler, kamuoyunda ve resmî söylemde "soğuk savaş milliyetçiliği" olarak da tanımlanan yeni bir milliyetçi söylemin gelişmesine neden olurken; sol/sosyalist kesim yeniden düşman hâle gelmişti. Sovyet tehdidi altında olduğunu düşünen Türkiye, bir yandan batı blokunda ve demokrat rejimlere dâhil bir sisteme entegre olduğunu vurgularken; diğer yandan bu tehdidin unsurları oldukları düşünülen sol/sosyalist kesim, üniversitelerden basına kadar birçok alanda tasfiye edilmeye başlanmışlardı.[158] *Tan* gazetesi ve Serteller kısa süre öncesine kadar Türkçüleri rejim için tehdit ve suçlu olarak ilan ederken, değişen konjonktür bu kez Sertelleri tehlike haline getirmişti. Bir buçuk yıl önce kamuoyunda birlikte Türkçüleri hedef aldıkları kalemler artık *Tan* gazetesini ve Sertelleri ülkedeki en önemli tehdit olarak görüyorlardı.

Sovyet Hükûmeti 19 Mart 1945'te Türkiye'ye bir nota vererek, 1925 tarihli Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'nı uzatmayacaklarını bildirmişti. Normal şartlarda süresi 7 Kasım 1945 tarihinde dolacak olan antlaşmanın Sovyet Rusya tarafından tek taraflı olarak feshedileceğinin açıklanması Türkiye'ye yönelik bir tehdit içermekteydi. Ayrıca antlaşmanın feshinden sonra Sovyetlerin Türkiye'den çeşitli talepleri gündeme gelmiş, Sovyet Dışişleri Bakanı Molotof, Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Selim Sarper'e Kars, Ardahan ve Artvin'in Rusya'ya bırakılmasını söylediği gibi; Sovyet Rusya Boğazlarda Montreux Sözleşmesi'ne aykırı bir şekilde ortak savunma sistemi kurulmasını ve kendilerine deniz ve kara üsleri verilmesini istemişti. Bu istekler, savaş sonrası konjonktürde kendini Batılı demokrasiler tarafında konumlandırmaya çalışan ve Sovyetler-

[158] James Ryan, "Ideology on Trial: The Prosecution of Pan-Turkists and Leftists at the Dawn of the Cold War in Turkey, 1944-1947", *PRISMS – Perspectives on Southeast European History*, Vol.: 1, nr. 1, 2022, pp. 40-51. Süreçle ilgili ayrıca bk. Özdoğan, *"Turan"dan "Bozkurt"a* …, s. 115-124.

TAN VAKASI SONRASI KAMUOYUNDA TÜRKÇÜLÜK VE MİLLİYETÇİLİĞE GENEL YAKLAŞIM

3 Mayıs sürecinde Türkçülere karşı yapılanlar gibi savaş sırasında ve sonrasında hayata geçirilen politikalar da benzer şekilde "devlet politikası"ydı. Ancak Türkçülere karşı devlet politikasının çok daha sert uygulandığı açıktı.[181] *Tan* vakası sonrası sol basının susturulması, 1947'de DTCF'de solcu/komünist akademisyenlerin tasfiyesine giden süreci de başlatmıştı. 1947 yılında Atsız'ın 3 Mayıs Olayları'nı başlatan açık mektuplarında adları geçen Pertev Naili Boratav, Behice Boran ve Niyazi Berkes, komünistlik suçlamasıyla DTCF'den kovulmuşlardı. Aynı yıl Türkçüler de tamamen beraat etmişlerdi. Artık devlet için öncelikli tehdit Sovyet yanlılığı ve komünizmdi. Bu siyasi atmosfer içerisinde, "Irkçılık-Turancılık Davası"nın 1945'te tamamlanması, ceza alanların temyiz başvuruları ve 1947'de de tamamının beraat etmesiyle sonuçlanan süreçle birlikte, "Pantürkizm (yeniden) uluslararası siyaset oyununda kullanılacak bir araç olmuştu."[182] Basın, ilk dönemlerde Türkçüler aleyhine dönemin konjonktürü çerçevesinde yayınlar yapmayı sürdürürken; İkinci Dünya Savaşı sonrasında ve çok partili hayata geçiş döneminde Türkçülük/milliyetçilik düşüncesi yeniden canlı bir ortama kavuşacak, basının Türkçülük karşısındaki tutumu da farklılaşmalar gösterecekti. Örneğin 1944 Olayları sonrası Türkçülere karşı kampanyanın yönlendiricisi *Ulus* gazetesi, sonraki

[181] Umut Uzer, "Racism in Turkey: The Case of Huseyin Nihal Atsiz", *Journal of Muslim Minority Affairs*, Vol.: 22, nr. 1, 2002, p. 123.

[182] Feroz Ahmad, Türkçülerin bu şekilde beraat etmiş olmalarını Türkçülüğün uluslararası siyasette yeniden etkin olmasına bağlarken komünizme karşı mücadelede Türkçülerin haklı görülmelerini eleştiriyle zikreder: "Duruşma ancak 1947'de, Soğuk Savaş döneminde, artık düşman Almanya değil Moskova'yken sonuçlandı. Sanıklar beraat ettikleri gibi bir de yıkıcı bir ideolojiye, yani komünizme karşı çarpışan vatanseverler olarak övüldüler!", Feroz Ahmad, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, (Çeviren: Sedat Cem Karadeli), İstanbul 2010, s. 121.

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti'nde devletin resmî milliyetçilik anlayış ve uygulamalarının etno-sembolcü görüşü yansıttığı görülmektedir. Resmî söylemlerde "vatandaşlık esaslı", sivil (teritoryal) bir milliyetçiliğin savunulduğu belirtilse de uygulamada bu anlayış, bütün Müslümanları Türk soylu tek millet olarak kabul eden Türk etnisitesi merkezli vurgularla daha etno-sembolcü bir anlayışa dönüşmüştür. Bu dönüşüm, bir millî devlet için kaçınılmazdı. Aslında Türkiye Cumhuriyeti, resmî olarak Osmanlı Devleti'nin dinî anlamlı "millet" anlayışını miras aldı. Lozan Konferası'nda İsmet Paşa'nın vurguladığı gibi, Türkiye'de millî kimliği dinden ayrı düşünmek imkânsızdı. 1924 Anayasası, din ve ırk fark etmeksizin bütün vatandaşların Türk olduğunu vurgulasa da devletin uygulamalarında Türk, Türklüğün tarihî serüvenine dâhil Türk soylu Müslümanlar anlamına gelmekteydi. Ancak "muasır medeniyet" için hedef olarak belirlenen Batılılaşma; Türk kimliğinin tanımında dinî vurguyu kaçınılmaz olarak kullanan devletin, Batıcı siyasetinin uygulanmasında sekülerleşmeyi de zorunlu kılıyordu. Devlet, bu Batılılaşma ve sekülerleşmeyi doğrudan "Batıcılık" şeklinde uygulamak yerine -belki bunun getireceği zorlukları düşünerek- Türkiye'deki Müslümanları temsil eden Türk kimliğinin aslında seküler köklerinin olduğunu vurgulamayı tercih etti. Batı medeniyetinin ve hatta dilinin kökenlerinde Türklerin bulunduğu iddiası, Batı dünyasının medeniyet tanımına devletin itirazı olarak yorumlanmakla birlikte, içeride millî kimliği güçlendirme çabalarının "etno-seküler" köklerinin inşası anlamına geliyordu. Bu tanımlama, devletin resmî uygulamalarıyla Türkçülerin düşünceleri arasındaki temel farkların başında gelmekteydi. İmparatorluktan Cumhuriyet'e geçiş dönemi Türkçülerinin çoğu için bu anlayış, onların Türkçülük anlayışlarıyla uyumlu değildi. Bu yüzden, "birinci nesil Türkçüler" olarak tanımlanan ve Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde yer alan

EK: 1

Milliyet-perverliğin Ma'nâsı[1]

Mehmed Hâlid

Milliyet-perverliğin en ibtidâi, en basit, vehleten hatıra gelen tarifi, "bir kimsenin mensubu olduğu milleti sevmesi, onun için çalışması, faydalı olmasıdır." Bu tarife nazaran, millet ile milliyet-perver arasında yakın bir alâka, sıkı bir râbıta, kat'i bir münâsebet vardır ve milliyet-perver tabirini izah edebilmek için evvel-emirde "millet" mefhumu üzerinde durmak icab etmektedir.

Milliyet nazariyeleri etrafında ne kadar münâkaşa icra edilirse edilsin, millet kelimesine nasıl bir ma'nâ verilirse verilsin, hakikatte millet "vatanı ve harsı müşterek olan heyetdir." Ziya Gökalp Bey, "millet; lisanca, dince, ahlakça, bedî'iyatça, müşterek olan, yani aynı terbiyeyi almış ferdlerden mürekkeb bulunan bir zümredir" diyor.[2] Bu ibârede küll'i teşkil eden cüz'ler arasında ma'nevi bir iştirakden ibaret olarak tesbit edilen rabıta, nokta-i nazarımıza göre nâ-tamamdır. Milleti terkib eden ferdler arasında o rabıtayı itmam edecek kuvvet, vatan iştirakidir. Harsça müşterek olan fakat vatanları müşterek olmayan ferdler, aynı milletten değildirler. Bunun gibi vatanları müşterek lakin harsları yek-diğerinden ayrı olan ferdler de bir milletin çocuğu olamazlar. Ziya Bey, bu mütâlaâmızı – milletin teşkili için ferdlerin duygularda iştirâkini kâfi görmesine rağmen – şu iki misal ile teyid etmektedir:

1. "Büyük Britanya Adaları'nda Anglo-Sakson, İskoçyalı, Galli, İrlandalı namlarıyla dört millet vardır. Bu muhtelif cemiyetler lisanları ve harsları birbirinden ayrı olduğu için heyet-i mecmûâlarına millet adını vermek doğru değildir."[3]

2. "… İnsan en samimi, en derûnî duygularını ilk terbiye zamanında alır. Daha beşikte iken işittiği ninnilerle ana dili-

---

1 *Anadolu Mecmuası,* nr. 9-10-11, Aralık-Ocak-Şubat 1341 (1925), s. 313-316.

2 *Türkçülüğün Esasları,* s. 20.

3 *Türkçülüğün Esasları,* s. 18.

DİZİN

A

Abbas Gegin 302
Abdulkadir İnan 302, 359
Abdulkadir Karahan 346
Abidin Daver 314
Abidin Mümtaz Kısakürek 347
Adnan Adıvar 233
Adnan Cemgil 454, 490
Adnan Menderes 489
Adolf Hitler 254, 269, 270
Afet İnan 153, 154, 169, 170, 224
Agâh Efendi 35
Agop Boyacıyan 41
Ahmed Emin Yalman 252, 324, 377, 378, 433, 434, 450, 453
Ahmet Ağaoğlu 37, 42, 150, 201, 239
Ahmet Arif 349
Ahmet Caferoğlu 250, 259, 288
Ahmet Cevat Emre 102, 535
Ahmet Cevdet Paşa 35
Ahmet Demir 455, 456, 457, 458
Ahmet Hamdi Çelen 357
Ahmet Hikmet Müftüoğlu 297, 359
Ahmet Kutsi Tecer 348
Ahmet Muzaffer Toydemir 251
Ahmet Refik 216, 228
Ahmet Şükrü Esmer 253
Ahmet Vefik Paşa 35, 298
Aka Gündüz 41, 359
Alâettin Cemil 119, 182, 232
Ali Çetinkaya 419, 481, 485, 522, 588
Ali Fethi 80
Ali Fuat Erden 259, 272
Ali İhsan Sabis 251, 252, 253, 259, 272, 305, 458
Ali Kemal Meram 54, 65, 144, 228, 475
Ali Kemal Yiğitoğlu 348
Ali Muzaffer 216, 217
Ali Naci Karacan 254, 255, 524
Ali Oğuz 218
Ali Raşid 36
Ali Suavi 35, 213
Ali Ulvi Elöve 346
Alparslan Türkeş 374, 428, 456, 457, 458, 464, 467, 470, 471, 477, 529
Altemur Kılıç 385, 457, 458
A. Nurullah Bariman 304, 305
Arif Necip Kaskatı 289, 290, 544
Arif Nihat Asya 305, 359
Arif Oruç 105, 325, 328
Asım Gündüz 259
Asım Us 85, 105, 146, 196, 270, 428, 436, 437, 449, 461, 495
Avram Galanti 74, 75, 76, 149, 150, 174, 227, 228, 379
Ayaz İshaki 180, 201
Aziz Neriman Binışık 302
Aziz Nesin 265, 349
Azra Erhat 97

B

Basri Gün Tekin 177, 178, 179, 181, 182
Bedri Rahmi Eyüboğlu 237, 239
Behçet Kemal Çağlar 305, 324, 348, 349, 359, 374
Behice Boran 498
Besim Atalay 219, 296, 305, 324, 336, 353, 374

C

Cabbar Şenel 465, 470, 472
Cafer Seydahmet Kırımer 302, 359
Cahide Başol 346
Cahit Sıtkı Tarancı 239, 349

Cahit Tanyol 233
Cami Baykurt 489, 490, 497
Celal Bayar 301, 489
Cemal Oğuz Öcal 207, 305, 314, 349, 465, 470, 472
Cevat Abbas Gürer 318
Cevat Hakkı Tarım 346
Cevat Şakir Kabaağaçlı 97
Cevdet Kerim İncedayı 390, 391, 392, 394, 396
Ceyhun Atıf Kansu 295, 331, 349
Cihat Savaş Fer 295, 305, 314, 315, 331, 332, 333, 337, 339, 465, 470

Ç

Çerkez Ethem 325, 328
Çetin Altan 131

E

Edouard Herriot 124, 145
Elmas Yıldırım 314
Enver Behnan Şapolyo 359
Ertuğrul Yener 296
Esat Tekeli 348
Eşref Üren 237
Etem İzzet Benice 371, 438, 450

F

Fahri Kemal 129
Falih Rıfkı Atay 52, 164, 165, 166, 167, 183, 371, 379, 380, 394, 420, 421, 424, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 439, 443, 451, 462, 473, 476, 495, 529, 539, 540, 596, 599, 602
Faris Erkman 381, 382, 391, 400, 403
Faruk Fenik 325
Fâzıl Hisarcıklı 464, 472
Fehiman Altan 465, 471
Feridun Fazıl Tülbentçi 479
Feridun Osman Menteşeoğlu 462
Ferruh Agan 421
Fethi Çelikbaş 349
Fethi Tevetoğlu 128, 130, 131, 207, 208, 213, 302, 305, 372, 373, 374, 464, 470, 472, 526, 539, 541
Fevzi Çakmak 259, 317
Fevziye Abdullah Tansel 296
Feyzi Önay 251
Fikret Adil 265
Fikret Kılıçöte 295
Filip Efendi 36
Fuad Köprülü 145, 173, 175, 180, 214, 216, 489
Fuat Sabit 42

G

Gaspıralı İsmail Bey 37
George Montandon 345
Goebbels 251, 253, 262, 488
Gültekin Arda 289, 290, 544

H

Hâdi Tan 421
Hakkı Kılıçoğlu 443
Hakkı Tarık Us 488
Halide Edip Adıvar 233
Halil Lütfü Dördüncü 497
Halit Fahri Ozansoy 302
Hamdullah Suphi Tanrıöver 116, 359, 516
Hamit Şevket İnce 421, 423, 432, 433
Hamza Sadi Özbek 207, 305, 465, 471, 472
Hasan Âli Yücel 237, 243, 244, 249, 286, 294, 295, 318, 321, 322, 412, 419, 420, 421, 428, 429, 452, 456, 460, 467, 468, 469, 474, 523, 536, 540, 635, 636, 652, 653
Hasan Ferit Cansever 448, 449, 464
Hasan İzzettin Dinamo 239
Hasan Ortekin 302
Hermann Rauschning 254, 255
Heybetullah İdil 464, 465, 471
Hıfzı Oğuz Bekata 297, 347, 348
Hikmet Kıvılcımlı 128
Hikmet Tanyu 66, 295, 305, 331, 456, 465, 471, 472

Hilmi Uran 289, 458, 459
Hilmi Ziya Ülken 89, 90, 233, 239, 240, 241, 242, 243, 245, 534, 542
Hüsamettin Özdoğu 128
Hüseyin Abdullah Alpdoğan 195, 544
Hüseyin Avni Göktürk 347, 349
Hüseyin Cahid Yalçın 64, 166, 168, 253, 254, 441, 442, 443, 450, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 520, 607, 610, 613, 615, 654
Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet 259
Hüseyin Namık Orkun 33, 207, 297, 302, 346, 353, 359, 374, 464, 472
Hüseyin Nihal Atsız 115, 204, 205, 210, 213, 218, 317, 337, 403, 412, 414, 470
Hüseyinzâde Ali Turan 37, 39, 42
Hüsnü Açıksöz 357

İ

İbn-ül Emîn Mahmut Kemal 324
İbrahim Kafesoğlu 349
İhsan Arif 82, 83, 87
İlhan Kut 302
İsmail Bilen 128
İsmail Habib Sevük 346
İsmail Hakkı Baltacıoğlu 229, 230, 232, 233, 237, 301, 416
İsmail Hâmi Danişmend 345, 346
İsmet İnönü 75, 117, 136, 137, 168, 194, 204, 222, 247, 248, 269, 286, 289, 303, 308, 309, 311, 317, 318, 323, 329, 356, 359, 384, 385, 417, 419, 445, 449, 450, 452, 453, 457, 462, 463, 467, 475, 488, 584, 588, 617, 639
İsmet Rasin Tümtürk 212, 304, 330, 331, 339, 374, 465, 471, 472

K

Kadircan Kaflı 322
Kadir Zakiri 201
Kadri Gökalp 324
Kâmuran Çuhruk 455, 456
Kâzım Alöç 456, 473
Kâzım İsmail Gürkan 324
Kâzım Nami Duru 162, 163, 359, 532, 557

L

Latife Hanım 84, 87
Lütfi Erişçi 242, 243, 244, 245
Lütfi Sipahi 302

M

Mahmud Sadi 243
Mahmut Esat Bozkurt 135, 138, 147, 156, 158, 159, 170, 171, 302, 303, 340, 395, 396, 528, 529
Mahmut R. Kösemihal 314
Mehmed Hâlid Bayrı 374
Mehmet Akif 61, 212, 539
Mehmet Ali Tevfik 42
Mehmet Emin Resulzâde 37
Mehmet Emin Yurdakul 37, 63, 324, 328, 359
Mehmet Kaplan 349
Mehmet Sadık Aran 296
Mehmet Sadık San'an 234, 314
Mehmet Şükrü Sarı 479, 480, 481
Memduh Şevket Esendal 259, 314, 348, 462, 463, 467, 505
Metin Toker 426
Midhat Sertoğlu 239
Mihri Belli 382, 397, 516
Mirza Fethali Ahundzâde 37
Mitat Perin 325
M. Necmettin Deliorman 289
M. Saffet Engin 147, 156
M. Şakir Ülkütaşır 314, 346
Mustafa Celaleddin Paşa 35
Mustafa Çokay(oğlu) 201
Mustafa Hakkı Akansel 207, 219, 287, 288, 305, 374
Mustafa Kemal Atatürk 63, 65, 170, 187, 317, 538
Mustafa Kızılsu 295, 304

Mustafa Müftüoğlu 420, 421, 422, 423, 425, 426, 428, 433, 448, 456, 464, 477
Mustafa Şekip Tunç 233
Muzaffer Eriş 465, 471, 472
Muzaffer Şerif 239
Mükrimin Halil Yınanç 233, 413
Mümtaz Turhan 349
Müzehher Vâ-Nû 167, 168

N

Naci İsmail 106, 107
Nadir Nadi 137, 166, 197, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 383, 384, 394, 395, 444, 445, 450, 451, 476, 605
Nadolny 262
Namık Kemal 35, 63, 106, 184, 213, 222, 493, 626, 647, 654
Nazan Danişmend 346
Nebil Buharalı 207, 296, 314
Necdet Özgelen 432
Necip Ali Küçüka 297, 302
Necip Asım 180
Necip Fazıl 90
Necmeddin Sadık Sadak 166, 270
Nejdet Sançar 207, 219, 290, 305, 374, 414, 430, 448, 456, 458, 466, 470, 471
Nerimanov, Neriman 37
Nevzad Güven 270
Nevzat Tandoğan 420, 421, 534
Nihat Erim 349
Niyazi Berkes 265, 498
Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu 324
Numan Menemencioğlu 391, 392, 396
Nureddin Ardıç 346
Nurettin Topçu 95, 96, 347, 538
Nuri Demirağ 314
Nuri Killigil 259, 272
Nurullah Ataç 239
Nurullah Berk 237
Nüzhet Dirisu 349

O

Orhan Seyfi Orhon 54, 305, 324, 325, 328, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 369, 385, 396, 399, 400, 405, 452, 453, 468, 469, 504, 635, 638, 640
Orhan Türkkan 296, 334, 335
Osman Atillâ 349
Osman Nuri Ergin 346
Osman Nuri Sümer 346
Osman Sabri Adal 459
Osman Turan 305, 314, 346, 349, 374
Osman Yüksel Serdengeçti 422, 424

Ö

Ömer Fahreddin Türkkan 293
Ömer Seyfettin 359

P

Pertev Naili Boratav 214, 239, 419, 498, 533, 589
Peyami Safa 234, 235, 237, 240, 264, 265, 266, 267, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 305, 314, 346, 359, 367, 368, 372, 374, 383, 385, 387, 388, 389, 390, 394, 413, 440, 453, 490, 504, 516, 531, 543, 569, 573, 575

R

Rasih Yeğengil 421
Recep Peker 138, 143, 144, 153, 154, 155, 159, 171, 192, 193, 194, 533
Refik Ahmet Sevengil 346
Refik Halid Karay 453, 454
Refik Saydam 269, 289, 364, 584
Refik Şevket İnce 458, 459
Reha Oğuz Türkkan 53, 204, 212, 272, 287, 293, 294, 295, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 310, 313, 314, 316, 319, 330, 331, 333, 334, 335, 338, 341, 345, 355, 363, 376, 385, 406, 413,

437, 445, 448, 449, 456, 457, 458, 463, 465, 466, 468, 470, 471, 503, 539, 542, 545, 546, 561, 566
Remzi Oğuz Arık 94, 95, 233, 237, 297, 347, 349, 350, 351, 402, 403, 529, 530, 540, 541, 543
Reşat Feyzi Yüzüncü 451
Reşat Fuat Baraner 382
Reşide Sançar 414
Reşit Galip 99, 169, 174, 318
Rıza Çavdarlı 325
Rıza Nur 90, 178, 179, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 213, 287, 305, 335, 336, 374, 385, 468, 515, 531, 626

S

Sabahaddin Eyüboğlu 243
Sabahattin Ali 9, 168, 214, 224, 329, 411, 412, 413, 414, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 428, 429, 431, 432, 433, 446, 447, 449, 473, 476, 536, 545, 588
Sabiha Sertel 115, 167, 291, 292, 312, 374, 376, 377, 378, 382, 397, 406, 407, 431, 443, 487, 488, 489, 490, 492, 493, 494, 497
Sadi Irmak 346, 348
Sadrettin Celâl 419, 589, 593
Sadri Etem Ertem 318
Sadri Maksudi Arsal 37, 318
Saffet Unan 421
Said Bilgiç 465, 472
Saim Bayrak 464, 465, 470
Sait Koçak 456
Sait Tahsin Tekeli 346
Salih Urallı 237
Samet Ağaoğlu 349
Samih Rıfat 169, 174
Sami Karayel 304, 312, 314, 333, 335, 339, 341, 342, 343
Sedat Çetintaş 324
Sedat Çumralı 348
Sedat Simavi 46
Selahattin Batu 348
Selâmi İzzet Sedes 298, 438
Selim Nüzhet Gerçek 346
Selim Ragıp Emeç 390, 391, 495
Selim Sarper 269, 270, 415, 480, 486, 487
Server İskit 415
Suud Kemal 218
Süleyman Hüsnü Paşa 35
Süreyya Anamur 348

Ş

Şemseddin Günaltay 175
Şeref Aykut 146, 150, 156
Şerif Korkut 297
Şevket Aziz Kansu 318
Şevket Raşit Hatipoğlu 297, 346, 347, 348, 349, 538, 545
Şevket Süreyya Aydemir 157
Şinasi 35
Şükrü Kaya 101, 102, 103, 159, 196
Şükrü Murat Alçın 302
Şükrü Saraçoğlu 9, 126, 359, 364, 366, 367, 368, 371, 374, 375, 377, 378, 379, 380, 382, 415, 417, 418, 420, 425, 431, 456, 458, 461, 475, 495, 505, 569
Şükûfe Nihal 324, 328, 346, 353

T

Tahir Akın Karauğuz 357, 358, 359
Tahsin Banguoğlu 348
Tekin Alp (Moiz Kohen) 74, 75, 76, 145, 146, 483, 484, 485, 539
Tevfik Fikret 292
Tevfik Rüştü Aras 489, 490
Tezer Taşkıran 348

U

Uğur Mumcu 272

V

Vasfi Reşit Seviğ 145, 539
Vedat Türkali 273, 382

Veled Çelebi 180
Velid Ebüzziya 46

W

William E. Rappard 231

Y

Yağmur Atsız 211, 212, 473
Yahya Kemal Beyatlı 359
Yakup Kadri Karaosmanoğlu 141, 168, 172, 248, 359
Yenibahçeli Şükrü 259
Yunus Nadi 46, 87, 88, 109, 110, 119, 120, 124, 261, 262, 269, 272, 273, 371, 379, 481, 515, 554
Yusuf Akçura 35, 37, 38, 40, 42, 44, 45, 64, 173, 201, 519, 521
Yusuf Has Hacib 233, 245
Yusuf Hikmet Bayur 175, 297, 459, 460, 461
Yusuf Kadıgil 314, 465, 471
Yusuf Ziya Demirci 346
Yusuf Ziya Ortaç 54, 305, 324, 351, 352, 356, 357, 359, 368, 385, 402, 469, 504

Z

Zehra Türkeş 467
Zekeriya Sertel 51, 113, 114, 115, 138, 291, 292, 312, 313, 374, 375, 387, 402, 451, 453, 454, 487, 488, 490, 494, 497
Zeki Sofuoğlu 305, 314, 628
Zeki Velidi Togan 37, 173, 174, 175, 216, 219, 224, 250, 259, 288, 305, 314, 318, 340, 374, 388, 413, 448, 465, 466, 467, 468, 470, 471, 472, 505, 539, 634
Zeki Yüksel 451, 452
Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu 233, 237, 243, 245, 314, 349, 359, 374, 541
Ziya Gökalp 25, 34, 35, 39, 40, 43, 44, 54, 65, 75, 91, 93, 95, 96, 123, 140, 188, 189, 210, 213, 222, 229, 243, 244, 276, 280, 297, 298, 304, 354, 358, 359, 360, 367, 400, 402, 517, 524, 549, 550, 569, 576, 647
Ziya Paşa 35